

Соколовський О. Л.,
д.філос.н., професор,
професор ЗВО кафедри філософії та політології
Житомирський державний університет імені Івана Франка
м. Житомир, Україна

АНТОРОПОЛОГІЧНИЙ ДИСКУРС У ПРАВОСЛАВ'І

Православне богослов'я осмислює людину крізь призму динамічної реальності, яка у процесі свого становлення визначає своє ставлення до Бога. Вона, створена за образом Бога та повинна досягти Його подоби шляхом духовного досвіду, який людина набуває у спільному бутті з Богом. Цей процес зумовлює набуття самодостатності, що забезпечує здатність людини до повноцінного розвитку, вивільнення і застосування її внутрішнього потенціалу, та оптимального його використання для успішної адаптації і продуктивної життєдіяльності. Постійне перебування у богоспількуванні, як внутрішня потреба особистості, сприяє становленню любові та свободи, що передбачає її звільнення від негативних помислів і гріховності шляхом екзистенційного стану теозису (обоження), яке і буде виявом її досконалості.

Тому православна антропологія формує образ досконалої людини, яка перестає бути природною істотою і підноситься до реальності свого існування. Христос поновлює втрачену єдність Бога та людини. Людська і Божественна природи Христа визначають подвійну сутність людини, яка дозволяє пізнати Бога та спілкуватися з Ним [1, с. 33-34]. Зміни, які людина переживає у житті через створення власного світу як творча істота відбуваються під впливом христологічного вчення. З'єднання божественної та людської природи в Христі призводить до зміни стану людського ества через набуття реальної можливості обоження та онтологічного оновлення усього психофізичного та духовного стану людини [2, с. 55]. Вона виривається з уявного кола «народження-смерть»,

звільняється від тиску цивілізації, перестає бути відреченим, оскільки сам Бог став людиною. Людині надається можливість бути причетним до надбуття. Христос відновлює у Собі втрачену єдність людини і Бога, що відкриває перед людиною можливість богопізнання, причому інструментом цього пізнавального процесу стає «серце», внутрішній світ людини.

Введення формулювання «два єства, одна Іпостась» дозволяє православної антропології стверджувати, що не відбувається зміни в Божестві при боговтіленні, а єства мають спілкування через цю складну іпостась. Щоб уникнути хибного тлумачення співвідношення природ Ісуса Христа в Халкидонському оросі використовується таке формулювання: «... у двох природах незлитно, незмінно, нероздільно, нерозлучно...» [3, с. 93]. По суті, всі ці чотири визначення (незлитно, незмінно, нероздільно, нерозлучно) апофатично окреслюють таємницю Боговтілення, забороняючи уявляти собі яким чином вона могла відбутись. З одного боку формулювання «незлитно, незмінно» вказують на змішуваність двох природ в одне, на незмінність Божества в плоть. З іншого боку, «нероздільно, нерозлучно» заперечує роздільність природ у Христі, як і тимчасовість цього з'єднання. Для антропології термін «незлитно» – гарантія збереження особистості людини при з'єднанні з божественним. «Незмінно» визначає збереження людської природи, яка не перетворюється або зникає, так само як і божественна залишилося такою, що не знає змін.

Наступним аспектом православного вчення про Ісуса Христа є догмат про його безгрішність, оскільки гріх не властивість людської природи як такої, а є лише спотворення цієї природи. Він вільний від будь-якого побажання чи наміру до гріха, вільний від будь-якої внутрішньої спокуси. Як обґрунтування такої думки слід вказати на не автономне існування людського єства. У цьому відношенні характерне найменування Христа Новим Адамом, оскільки Він виконує те, що не виконав старий Адам [4, с. 214-215]. Христос приймає людську природу в її повноті, цілком і, природно, приймає чоловічу стать у її досконалості. Обґрунтовуючи реальність прийняття Сином Божим людського єства, заперечуючи удаваність втілення, православні мислителі доводять володіння Христом людською волею.

Проблема волі у Христі була порушена Григорієм Богословом у рамках тринітарних суперечок, але остаточне формулювання православного погляду на цю проблему належить преподобному Максиму Сповіднику. Він стверджує, що «дії» і «волі» співвідносяться з двома природами Христа, а не з однією Іпостассю [5, с. 458]. Наявність двох різних свобод не означає з неминучістю їх різноспрямованості. У цьому поєднанні людської волі з божественною відбулося з'єднання у Христі всього створеного буття. У Ньому людина поєднує світ матеріальний та

світ духовний, виривається за межі буття у вічність. Таким чином, поєднуючи свою волю з волею Божою, людина долучається до божественної присутності, набуває гармонійних стосунків з Богом і вічності. Богослов розрізняє «волю природну» та «волю гномічну». Перша, на його думку, невіддільна від людської природи, є її сутнісним виразом. Друга воля співвідноситься з способом життя людини, її сфера – наше щоденне життя – порочне чи добродесне. Саме тому право вибору між добром і злом Максим Сповідник відносить до «гномічної волі», яка є невід’ємною складовою людської особистості. В первозданній природі людей, жодних актів прояву волі не спостерігалося. Однак, у результаті гріхопадіння, коли людина виявила прагнення пізнати добро і зло, вона була наділена «гномічною волею», яка призводить до викривлення природних потягів, наслідком чого є самознищення [6, с. 307]. Вибір людини між добром і злом є свідченням приналежності до зла, яке призводить до втрати тяжіння до Бога, а, отже, і внутрішньої свободи сутності. У Христа немає «гномічної волі», Він сприйняв «волю природну», яка є органічною для природи людини.

Одним із фундаментальних положень православної антропології є необхідність зречення людини від своєї волі для наслідування Христа. У світлі вчення Максима Сповідника про гномічну волю стає очевидним, що відмовитися необхідно не від природної волі, а від її спотвореного варіанту. Якщо православне вчення визначало в Христі лише одну Божественну дію, тоді воно сповідувало Його лише Богом, який не має людського ества. І навпаки, якщо в Христа була лише людська дія, тоді Він визнавався лише людиною. Заперечення Його Божественної і людської дії призвело до спростування Його сутності. Виокремлюючи лише одну дію, необхідно довести чи була вона створена чи ні. Якщо вона створена, то це призводить до визнання в Христі одного ества, якщо, навпаки, – ознака однієї нествореної сутності. Таким чином, формується розуміння, що дія тотожна з еством, їх відмежування призводить до неможливості існувати та бути пізнаним. Виходячи із зазначених міркувань, заперечення або невизнання людської волі в Христі спростовувало можливість відкуплення. Слід підкреслити взаємозумовленість різних аспектів православного вчення, без чого неможливо було б розкрити христологію, сотеріологію та антропологію у вимірах цієї церкви [7, с. 495-496]. Таким чином, христологія є метою, а її кінцевим результатом є антропологія. Природа людини, яка бажає досконалості, виступає засобом по відношенню до христології. Наскільки мета визначає засоби, настільки і христологія визначає антропологію, формуючи образ досконалої людини, яка визначається наявністю всеосяжної любові, уподібненню божественному образу, богоспілкування через споглядання нетварного світла, духовна цнота та безгрішність.

Література:

1. Іларіон (Огієнко). Православна віра Єдиної, святої, соборної і апостольської церкви. Послання східних патріархів. Нью-Йорк: Українське Православне братство ім. митр. В. Липківського. З. Д. А., 1966. 200 с.
2. Зізіулас Й. Буття як спілкування. Дослідження особистості і церкви. К.: Дух і літера, 2005. 276 с.
3. Соколовський О. Л. Христологічна проблематика Халкідонського собору. Вісник Львівського університету. Філософсько-політологічні студії. Львів, 2018. Випуск 17. С. 87–94.
4. Соколовський О. Л. Значення IV Вселенського собору в трансформації вчення про Ісуса Христа в християнській теології. Вісник Львівського університету. Філософсько-політологічні студії. Львів, 2018. Випуск 18. С. 209–216.
5. Життя святих (вибрані) українською мовою, викладені за повчанням Четьох Міней св. Димитрія Ростовського: у 7-ми т. К.: Видання Київської Патріархії Української Православної Церкви Київського Патріархату, 2008. Т. 1. 712 с.
6. Соколовський О. Л. Христологія: еволюція доктрини: монографія. Житомир: Вид-во Євенок О. О., 2018. 472 с
7. Melnyk M. Zarys wybranych zagadnień soteriologii prawosławnej. *Studia Warmińskie*. 2000. Volume 37, Issue 2. S. 495–522.